

Læreren lys

TV 2 sendte i 2023 en dokumentarserie om kolonihaven Jørgen Berthelsens Minde i Aalborg Øst. "Balladen om kolonihaven" hed serien, og den hittede med det samme. Første afsnit blev set af mere end 500.000 mennesker. Som antydning i udsendelsens titel drives handlingen frem af et drama. Koreografien består i konflikten mellem de gamle og de nye beboere, de ældre og de unge, de fællesskabsorienterede, der drikker øl, ryger og nidkært vogter regler (på nær når det gælder dem selv), foragter vilde haver, og den yngre generation, der vil finde sig selv, lade hæk og ukrudt gro, mens de forløser deres indre potentiale. Karaktererne er den ældre mand Fjolle med en tatovering af en ko på en ikke uanseelig mave, hvor hans navle markerer koens anus, overfor kvinden Klokkeblomst med det borgerlige navn Anamariia Joulie Fragtrup, der er til magi og kinesiske åndedrætsøvelser. Sådan er den også blevet tolket og udlagt i medierne. Og det var det sammenstød, den kulturkløft, man som seer både forfærdedes over og så komikken i.

Men det er ikke alene det, dokumentaren handler om. Den handler også om noget andet, som medier og offentlighed ikke umiddelbart får øje på, fordi det ligger i skygge. Den handler om den forsvundne midte. Om broen over kløften. Om dem, der

forsøger at formidle mellem nyt og gammelt, mellem forskellige sprog og livsverdener, og som søger et fornyet fællesskab med nye traditioner, en ny midtbane at mødes og forsamles på. Ikke bare for at skabe ro, men for at skabe nyt. Ikke alene for at undgå konflikt, men for at finde samling og fællesskab på ny. Til sidst er de blot to tilbage i bestyrelsen, som forsøger at vinde autoritet og finde mødesteder mellem parterne. Men som står slukørede tilbage til sidst. De er begge fra mellemgenerationen mellem 40 og 50 år. Den ene er pædagog, den anden er skolelærer. De er det lys, vi ikke ser. Snarere end at forfærdes eller grine er der grund til at tænke over det. Derfor en historie om læreren i midten.

Læreren er det lys, denne bog handler om. Det er et lys, som kastes og flammer i midten af vores samfund, i folkeskolen som vores fælles midte. Flamme, fordi der er vilje, og oplyser, fordi vi skal blive klogere sammen. Midten er mødestedet for forskelligheder. Børn med forskellig baggrund, køn, øjenfarve, sko, hårpragt og udsyn til verden forenes i skolen som elever. Skolen i midten er ikke en identitetsløs mellemvare eller en neutral platform, en tom ramme, der kan puttes hvad som helst i. Den er ikke blot tilfældighedernes eller forskellenes smeltedigel. For mig er midten idealernes sted, hvor vores forskelligheder kan samles i almene roller som elever og borgere, som mennesker. Der er en grund til, at vi samles for at lære sammen, vokse og blomstre og siden sætte vores frø. En elev skal netop eleveres, løftes til et sted, nogen har ønsket at gøre gældende, fordi det efter moden overvejelse og samtale kunne anses for gyldigt; alment gyldigt.

Jeg anser folkeskolen for at være den moderne demokratiske, liberale velfærdsstats tyngdepunkt. Den er en slags samfundsmæssigt *grundfelt*. Den samler os på kryds og tværs i ti år. Det er en massiv samling. Og den åbner et *himmelhvælv* af

mening ved at integrere os i ambitionen om at oplyse og danne os som mennesker, fordi der konstitueres et alment fællesskab, som overskrider vores individuelle baggrund og interesser, vores personligheder og smag, familiebaggrunde og andre tilhørsforhold. Vi går ikke i skole alene for vores egen lykkes skyld. Vi dannes ikke alene som individer, men også som fællesskab. Skolen er indviddannende, men også samfundsbyggende. Et udtryk for kultur og også kulturskabende.

Skolen eksisterer ikke i et vakuum. Den er derfor også et skæringspunkt eller brændpunkt for aktuelle problemstillinger, der trænger sig på. Nu til dags fx inklusion, digitalisering af det moderne børneliv, mistrivsel, fordybelseskriser etc. Der er det særlige ved skolen, at de skæringspunkter, den historisk er blevet placeret i, de store kampe, den har taget del i, ofte har været vidtgående og transformative. Ikke dem alle, men mange af dem. Nogle gange synligt med det samme, andre gange først senere.

Det er næppe helt tilfældigt, at den første parlamentarisk valgte kvindelige minister ikke bare i Danmark men i verden, Nina Bang, der blev undervisningsminister i Staunings første regering fra 1924-26, blev skolens minister; at den første statue af en kvinde i København var af Natalie Zahle, der fra 1850'erne og frem med pigeskole, gymnasium og seminarium satte en uddannelsesmæssig kvindekamp i system; at kvinderne inden 1970 var i overtal blandt skolens lærere, i København langt tidligere. Folkeskolen og ligestillingskampen i den var måske ikke lige så kulørt som rødstrømpebevægelsen, men tidlig, dyb og horisontudvidende og af stor betydning for en humanisering af pædagogikken og de opvoksende generationer.

Tidligere minister Marianne Jelved (RV) har ofte fortalt en historie om sit møde med en europæisk ministerkollega i tiden, mens krigen rasede på Balkan i 1990'erne. Ministerkollegaen skal have udtrykt sin begejstring over de danske soldater i FN's styrker og nysgerrigt spurgt Jelved til, hvilken særlig træning og øvelse de havde modtaget. Jelved svarede, at de havde gået i den danske folkeskole.

Skolen skaber et folk med en mentalitet, som også præger professioner og erhverv, kulturen i forsvaret og mødet i håndboldklubben. I euforien efter Danmarks præstationer ved europamesterskaberne i fodbold i 2021, hvor holdet rejste sig til dåd efter Christian Eriksens kollaps, hyldedes landstræner Kasper Hjulmand som nationens åndelige vejleder, som fællesskabets store orakel, og slående var det, da en journalist satte trumf på og kaldte Hjulmand for den klasselærer, vi alle burde have haft.

Samfundet og lærerne

Samfundet har altid vendt sig mod skolen, gjort den til skæringspunkt i store nationale spørgsmål. Sådan var det efter statsbankerotten i 1813, helstatens forfald med tabet af Norge i 1814, hvorefter vi af kong Frederik 6. fik almueskolelovene, der gav ret og pligt til syv års vederlagsfri skolegang. Og efter de slesvigske krige og de senere bøllebank ved Dybbøl i 1864 måtte samfundet vende sig mod skolen for at styrke danskheden og gøre almuens til et folk i et skrøbeligt og ufuldendt folkestyre. Hvad udadtil var tabt, skulle indadtil vindes.

I tiden efter anden verdenskrig meldte der sig hurtigt en refleksion over demokratiets og retsstatens skrøbelighed. Hitler kom til magten med 37,3 pct. af stemmerne. Nazibøddlen Adolf

Eichmann blev af filosofen Hannah Arendt fremstillet som ansigtsløs bureaukrat, der løste en opgave og gjorde sin pligt. Han tænkte ikke, skrev Arendt. I den kritiske tænkning skrev man i efterkrigstiden om den autoritære personlighed, der ville lyde selv barbariske kræfter. Derfor vendte Danmark og de fleste andre europæiske lande sig mod ungdommen og skolen. Pædagogikken og skolen måtte fremme selvstændige, frigjorte mennesker og samhørighed mellem grupper og folkeslag. Mennesker, der aldrig ville bruge teknik og oplysning til folkemord, men til fremskridt. Demokrati skulle ikke alene være institutioner og love, ikke kun en styreform, men også en livsform, som den danske teolog Hal Koch skrev umiddelbart efter krigen. En demokratisk stat var afhængig af en demokratisk kultur. Demokrati var ikke bare en politisk orden, men også en pædagogisk proces og skabelse.

Læreren er i skolen med andre ord i midten af vores samfund, fordi skolen bringer os sammen, og i det møde medskaber den sin samtid, gør børn til elever og elever til borgere, i og med at den hele tiden må være i stofskifte med sin omverden og dens mange forandringer, konflikter og problemer side om side med dens håb, idealer og drømme. Selvom man med Per Højholts snurrige ord skal "holde sine metaforer i kort snor", synes jeg, det er på sin plads at betegne folkeskolen som et tyngdepunkt og skæringspunkt. Grundfeld og himmelhvælv.

I bogen belyser jeg en række lærerroller, som de har vist sig gennem de seneste 150 år. Jeg lader dem træde frem gennem pædagogikkens forestillinger, politiske beslutninger og debatter, i litteratur og film, egne erindringsglimt samt i lærerprofessionens samtale og offentlige træfninger. Der er tale om lærertyper, måske endda stereotyper, der forhåbentlig fanger noget

om end aldrig det hele. Jeg fremanalyserer tendenser med håbet om, at det ikke bliver tendentiøst. Det indebærer imidlertid også, at der mange steder i fremstillingen er generaliseringer og beskrivelser af mønstre, som naturligvis ikke udgør dækkende skildringer af virkelighedens enkelttilfælde eller specifikke emner. Når lærertyper placeres i epoker, kan man få den opfattelse, at den ene epokes typiske eller nye lærerfigur afvikles med den næste. Sådan er det ikke. 1970'ernes demokratiske lærertype, der gik på knæ og lavede gruppearbejde, eksisterede side om side med faglærere, der ikke havde til sinds at suspendere autoriteten bag katederet. Virkeligheden er altid mere sammensat, end den ser ud i historiens klare lys, ikke mindst fordi historien altid ankommer i variabelt tempo. I slutningen af 1960'erne kunne man stadig finde "stråttækte" skoler, der fungerede efter 1814-lovene. Danske lærere er placeret i en virkelighed, der er praktisk, rodet og mudret.

Jeg skrider kronologisk frem med behørig omtale af den politiske og den samfundsmæssige kontekst, idet ønsket ikke har været at skrive en rent pædagogisk eller professionssociologisk historie om lærerne, der gik fra forening over stand til fagbevidst profession. På den måde er bogen langt fra kun en historie om lærerne, men lige så meget en historie til dem og om det samfund, de er en del af. Ikke mindst en historie om lærerne og samfundet siden 1970, hvor skolen og lærerne indtræder i en ny skelsættende tid, der forandrer deres status og betydning. Jeg har derfor lagt hovedvægten på netop de sidste 50 år.

En historie om lærerne og skolen fokuserer selvsagt ikke kun på sejre og kontinuitet, men også på brud og konflikter, på kritiske elementer og nedture. Meget er de sidste 100 år jo relativt konstant. Hverdagens opbygning i lektioner med fag, op-

delingen efter alderstrin, afsluttende prøver og lærere, der hver dag underviser. Men meget har også forandret sig. I midten er der mildest talt ikke ro som i orkanens øje.

Jeg har spurgt mig selv, om en dramaturgi med fokus på uenigheder, nydannelser og sammenstød risikerer at nære en fortælling om, at det meste er gået ned ad bakke. Det mener jeg ikke det er. Folkeskolen og lærerne "are punching above their weight", som den amerikanske præsident Obama engang sagde om Danmark. De fineste idealer i vores samfund får hver dag krop i skolen, og når jeg ser på mine børns lærere i folkeskolen, bliver jeg bekræftet i det.

Derfor også en fortælling, der hverken gør skolelærerne og skolen til ofre eller til det lidt sentimentale "hverdagens helte", men søger at give indsigt og tænde ild ved også at være kritisk overfor lærerprofessionen. Forhåbentlig er det en kritik, der kan gøre lærerne stærkere, og som myndiggør, selvom den sikkert også driller. Modsat mange andre institutioner er folkeskolen domineret af én profession, skolelærerne. Det giver magt og ansvar, men også sårbarhed. Når sygehuse kritiseres, ses der ikke kun skævt til lægerne, men også til sygeplejerskerne og døf'erne. Sådan er det ikke med folkeskolen, den nærmest står og falder med den profession, der hele tiden får øje på sig selv – også når den kigger til siden. Og kigge til siden gør den. Læreruddannelsen er den videregående uddannelse med mest endogami. Lærerstuderende forelsker sig i lærerstuderende. Derfor også en appel om at hjemtage kritikken af sig selv, så den ikke primært udliciteres til administratorer og politikere, forskere og forældre.

Min bog er ikke en videnskabelig afhandling, men en krøniker og et krydsklippende essay om læreren og skolen, elever